

Vive la Commune!

“Yaşasın Komün!” Devrimci Paris işçilerinin ve zanaatkârlarının 1871’deki bu sloganı, onlarca yıl boyunca sadece Fransa’da değil, kapitalizmin gelişmiş olduğu bütün ülkelerde işçi sınıfının dudaklarında bir mücadele çağrısı oldu. 18 Mart-28 Mayıs 1871 arasında, topu topu 72 gün süren Paris Komünü, modern işçi sınıfının iktidarının, Marx’ın deyimiyle proletarya diktatörlüğünün ilk örneği olarak tarihe geçti. Bugün, 20. yüzyılın işçi devletleri birer birer yıkılmışken sosyalist devrimler çağının sona erdiğinin sağda ve solda ileri sürülmekte olduğu, ama Arap ülkelerindeki gelişmelerin devrim heyecanını yeniden körüklediği bir dönemde, bütün işçi devrimlerinin olduğu gibi, Paris Komünü’nün de derslerini öğrenmek işçi sınıfı ve sosyalistler için büyük bir önem taşıyor.

Paris Komünü, modern tarihte dünyanın en çok devrime sahne olan ülkesi Fransa’nın devrimler tarihinde şanlı bir halkadır. Fransa tarihindeki en büyük burjuva devrimini 1789’dan itibaren yaşamıştı. Bu devrim sırasında bile Paris’in yoksul emekçi halkı, ünlü adlarıyla “baldırı çıplaklar”, devrimi ileri taşıırken bir yandan da onun burjuva sınırlarını zorluyorlardı. Tohumları bu büyük devrim içinde atılan isyankârlık, 19. yüzyılda bu ülkede bir dizi devrimle sonuçlanacaktı. Bunların ilki Temmuz 1830 devrimi idi. İşçilerin ayaklanması başarısız olacak ve “Temmuz Monarşisi” diye bilinen yeni bir burjuva rejimi ile sonuçlanacaktı. Daha trajik olan, Şubat 1848 devriminin ardından patlak veren Haziran devriminin kanlı biçimde ezilmesi idi. Bu mücadeleden, “Bonapartizm” kavramına adını veren III. Napolyon’un gerici “İkinci İmparatorluk”u doğacaktı.

Çekirge bir sızrar, iki sızrar. Paris Komünü bir bakıma Fransa işçi sınıfının bu iki yenilgiden sonra burjuvazinin bir üçüncü kez sıçramasına izin vermeyerek iktidarı almasının ürünüdür.

Savaş ve devrim

Burjuva devletin prestijini yerle bir eden savaş yenilgileri, koşullar uygun olduğu takdirde, işçi devrimleri için verimli birer yatak olmuştur. 1905 Rus, 1917 Rus ve 1918 Alman devrimlerinde bu çarpıcı biçimde kanıtlanmıştır. Paris Komünü de ilk muzaffer işçi devrimi olarak bir savaşın ürünü idi. Fransa devletin, ulusal birliğini yeni sağlamış Almanya karşısında 1870 yılındaki savaşta yenilgiye uğraması ve topraklarının bir bölümünü yitirmesi, Alman ordusunun Paris’in kapısına dayanması, başkentte devrimci bir ruhun doğmasına yol açacaktı.

Devrim 4 Eylül 1870’te ilk atağını yapıyor, İkinci İmparatorluğu çökertiyordu. Kurulan İkinci Cumhuriyet (ilki Fransız devrimi esnasında kurulmuş, ama I. Napolyon tarafından ortadan kaldırılmıştı), iktidarın yine burjuvazinin elinde kaldığı anlamına geliyordu. İşçiler 31 Ekim’de bir kez daha ayaklanacak, hükümetin bazı üyelerini tutsak edecek, ama daha öteye gitmeyeceklerdi.

İktidarı getiren ayaklanma, 18 Mart 1871’de halkın parasıyla silahlanmış olan ve büyük ölçüde işçilerden oluşan Garde Nationale’in, yani Ulusal Muhafız Birliği’nin burjuva hükümetince silahsızlandırılması girişimine tepki olarak doğdu. Girişim yenilgiye uğrayınca, hükümet, burjuvalar ve devlet bürokrasisi, yaklaşık 100 bin kişi, hep imparatorluk merkezi olmuş olan Versay’a çekildi ve Paris’i emekçi sınıflara terk etmiş oldu. Paris’te iktidarı önce

Ulusal Muhafız Gücü'nün Merkez Komitesi, 26 Mart'ta yapılan seçimlerden sonra ise Komün Konseyi (bir tür belediye meclisi) üstlendi.

Komün Konseyi'ne burjuva mahallelerinden seçilen üyeler göreve bile başlamadılar. Böylece, Konsey esas olarak işçilerden, zanaatkârlardan, küçük esnaftan, alt kademe memurlardan ve sosyalist eğilimli aydınlardan oluşan bir işçi sınıfı hükümeti olarak görev yaptı. İçinde ayaklanma yoluyla sosyalizmi kurmak isteyen, ama küçük burjuva sosyalizminin temsilcisi olan Proudhoncu'lar ile sosyalizm için ayaklanma stratejisini benimseyen, ama bunu gizli yöntemlerle çalışan küçük bir azınlığın eseri gibi gören Blankistler'in yanı sıra, Fransız burjuvazisinin iki cumhuriyetçi kanadı Jakobenler ve Radikallerden de bazı temsilciler bulunuyordu.

Komünün yükselişi ve düşüşü

Paris Komünü, politik ve toplumsal alanlarda birçok önlem aldı, özellikle devlet yapısı bakımından geleceğin sosyalist iktidarı konusunda Marksizme esin kaynağı oldu. Komün'ün en önemli adımı, burjuvazinin daimi ordusunu lağvederek yerine bütün yurttaşları (Ulusal Muhafız Gücü bünyesinde) silahlandırmasıdır. Salt bu adımı bile, Marx'ın, işçi sınıfının iktidara yükseldikten sonra varolan devleti olduğu gibi kullanamayacağı, yeni tipte bir devlet kurmak zorunda olduğu öngörüsünü doğrulamış olmaktadır.

Paris Komünü, çeşitli nedenlerle ayakta kalamamış, Almanya devletinin de desteklediği Fransız burjuvazisinin ordusu karşısında yenilgiye uğramıştır. Bu yenilginin nedenlerini doğru analiz etmek, bir bakıma Komün'den edinilecek dersleri daha iyi öğrenmek demektir. *Gerçek*'in gelecek sayısında Komün'ün yenilgisini ayrıntılı olarak inceleyeceğiz.

Paris Komünü'nün politikaları

Paris Komünü, ayakta kalabildiği kısacık sürede (iki aydan biraz daha uzun) sosyalizmin tarihinde büyük izler bırakacak birçok önlem almış, devleti ve toplumu radikal biçimde değiştirme yoluna girmiştir. Kısaca bakalım:

- Burjuva devletinin çekirdeği olan daimi orduyu lağvederek eli silah tutabilecek bütün yurttaşları Ulusal Muhafız Gücü bünyesinde silahlandırmıştır.
- Seçilmiş devlet yöneticilerinin (Komün Konseyi üyelerinin) alabileceği en yüksek maaşı işçi ücretlerinin düzeyiyle sınırlandırmıştır.
- Seçilmiş yöneticilerden hesap sorulması ve bunların geri çağrılabilir olması kuralını getirmiştir.
- “Evrensel Cumhuriyet” ilkesi temelinde yabancılara yurttaşlık vermenin de ötesinde, Komün'e seçilmelerini bile olanaklı kılmıştır.
- Sivil bürokrasiyi seçim ilkesine bağlamış, idareciler, yargıçlar ve öğretmenlerin ilgili kitle tarafından seçilmesini kural haline getirmiştir.
- Din ile devleti kesin olarak ayırmış, Katolik Kilisesi'nin mallarını millileştirmiş, eğitimi dini sembollerden ve içerikten bütünüyle arındırmıştır.
- Yoksulların borçlarını ve ödenememiş kiralarını, esnaf ve zanaatkârın kredi ödemelerini ertelemiş, yakınları savaşta ölenlere geçinebilecekleri kadar maaş bağlamış, savaş dolayısıyla evlerini yitirenleri, Versay'a kaçanların boş evlerine yerleştirmiş, ucuz gıda satışı düzenlemiş, aşevleri ve yetimhaneler kurmuştur.

- İş bulma alanında çalışan özel şirketleri kapatarak kamu iş bulma kurumu kurmuş, on saatlik iş günü temelinde asgari ücret belirlemesine geçmiş, gece çalışmasını yasaklamış, işçilerden kesilen para cezalarını kaldırmış, patronların terk ettiği atölyeleri işçi kooperatiflerine devretmiş, bütün atölyeleri tek bir Birlik içinde bir araya getirmiştir.
- Komünde Louise Michel gibi kadınların büyük rolünün yanı sıra, kadınların kurtuluşu için kurulmuş olan Kadın Birliği'nin çalışmaları öne çıkmıştır. Gönüllü birliktelik ve evlilik dışı çocukların hakları tanınmıştır.

Paris Komünü'nün yenilgisi

“Paris’in proleterleri, hakim sınıfların başarısızlıkları ve ihanetleri karşısında, durumu kurtarmak için kamu işlerinin yönetimini kendi ellerine almalarının saatinin gelip çatıldığını kavramışlardır. (...) Devlet iktidarını ele geçirerek kendilerini kendi kaderlerinin efendisi haline getirmenin kaçınılmaz görevleri ve vazgeçilmez hakları olduğunu anlamışlardır.” Bundan 140 yıl önce, 18 Mart 1871’de kurulan ilk işçi devleti Paris Komünü’nün Manifestosu böyle diyordu. Ama Paris’in proleterleri ancak 72 gün boyunca “kendi kaderlerinin efendisi” kalabileceklerdi. 28 Mayıs günü, karşı devrimin güçleri Paris’i ele geçirecek ve bu ilk işçi devleti deneyimine kanlı biçimde son vereceklerdi.

Paris Komünü, Fransa’nın 1870 yılında Almanya ile yaptığı savaşta ağır bir yenilgiye uğramasının ertesinde kurulmuştu. Almanya Fransa’nın iki bölgesini ilhak etmiş, ordusunu Fransız toprağına yerleştirmişti. Proleterler 18 Mart’ta ayaklanınca, burjuva hükümetinin başındaki Adolphe Thiers, ordusu ve bürokrasisi ile birlikte, burjuvaziden de katılımlarla birlikte 100 bin kişi ile birlikte Büyük Fransız Devrimi (1789) öncesinde her zaman kraliyetin merkezi olmuş olan Versay’a (Versailles) kaçmıştı. Burjuvazi 18 Mart’tan bir hafta sonra yapılan Komün Konseyi seçimlerinde kendi ilçelerinden çıkarttığı vekillerini Komün Konseyi’ne yollamayacaktı bile. Fransız burjuvazisi, tarihteki bütün hâkim sınıflar gibi, iktidarını gönüllü olarak terk etmeye elbette razı değildi. İlk fırsatta Versay’daki gücünü kullanarak devrimi boğmaya hazırlanıyordu. Komün’ün 72 günü, Fransa’da coğrafi olarak bölünmüş bir ikili iktidar dönemi gibi görülebilir: devrimci Paris ve karşı devrimci Versay.

Thiers’nin Versay ordusu köylülerden oluşuyordu. Komün kurulduğunda sayıca epeyce zayıf olan ve moral bakımından çöküntü içinde olan Versay ordusu, zamanla moralini toparlayacak, Bismarck’ın 100 bin Fransız savaş esirini salması sonrasında da eskisi ile karşılaştırılmaz bir güce kavuşacaktı.

“Kanlı hafta”

Karşı devrimin ordusu, Paris’e 21 Mayıs 1871’de taarruza girişti. Komün daimi orduyu lağvetmiş, eli silah tutabilecek bütün halkı silahlandırmıştı. Paris sokakları bir hafta boyunca dehşet verici bir savaşa sahne oldu. İşçiler tarihte ilk kez “kendi kaderlerinin efendisi” olmaları anlamına gelen Komün’ü, kelimenin gerçek anlamıyla “kanlarının son damlasına kadar” savundular. Karşı devrimci güçler ise işçi sınıfının üzerine inanılmaz bir kin ve acımasızlıkla çullandılar. 28 Mayıs günü çatışmalar sona erdiğinde ve Paris yeniden burjuvazinin eline geçtiğinde, 30 bin dolayında işçi hayatını yitirmişti! Bunların önemli bir bölümü, karşı devrimin ordusu tarafından kısırıldıkları yerde anında kurşuna dizilmişti.

Kutu

Paris Komünü neden yenildi?

İşçi sınıfının uluslararası alanda yaşadığı her büyük deneyim, en başta da devrimler, daha sonraki kuşakların ders çıkarması gereken çok önemli dönüm noktalarıdır. Paris Komünü'nün yenilgisinin nedenlerini de anlamak bu bakımdan çok önemlidir.

✓ 1870'li yıllarda kapitalizm Fransa'da henüz bütünüyle gelişmemişti. Ülke Paris, Marsilya, Lyon ve kuzeyin kömür madeni bölgelerinin dışında bir küçük köylü ülkesi karakteri taşıyordu. Versay ordusu işte bu köylülerden oluşuyordu. "Kırsallar"ın Paris'e tepkisi büyüktü. Öteki bazı büyük kentlerde de (Marsilya, Lyon, Saint Etienne, Narbonne, Toulouse vb.) kısa Komün deneyimleri yaşanıyor, ama bunlar hızla devrilecekti. Yani Paris kendini bir köylüler denizinin orta yerinde yalnız buluyordu.

✓ Komün'ün kurulmasından önce Paris 131 gün Alman kuşatması altında yaşamıştı. Ekonomik bakımdan çok zor durumdaydı. Ama Komün Konseyi, sosyo-ekonomik alanda birçok ilerici tedbir almasına rağmen, ekonomiyi gerçek bir işçi devleti ekonomisi haline getirmek için adım atmadı. Özel olarak da, başta merkez bankası rolü gören Fransa Bankası olmak üzere, bankacılık sistemini kamulaştırmadı. Bunda Komün Konseyi'nde sosyalistler arasında önemli ağırlığı olan Proudhon'cuların "adil ticaret" vb. türü küçük burjuva fikirlerinin de önemli bir rolü vardı.

✓ Bütün Avrupa burjuvazisi Komün'e karşı birleşmişti. En önemlisi, daha üç ay öncesine kadar Fransa ile savaşmakta olan Almanya birdenbire Versay'a destek vermeye başlamıştı. Alman şansölyesi Bismarck, 100 bin Fransız savaş esirini serbest bırakarak Versay ordusuna büyük bir güç katıyordu.

✓ Komün'ün yöneticileri, yüce gönüllülüğe, Fransız hakim sınıf temsilcilerini ahlaki argümanlarla ikna etmenin mümkün olduğuna inanıyorlardı. Mart ayında Komün kurulduğunda Versay ordusu son derecede zayıf durumdaydı. O aşamada Komün bu orduyu ezebilirdi. Ama bu yapılmadığı için Komün Mayıs'ta ezici bir güce sahip bir ordu ile karşı karşıya kalacaktı.

✓ Yapılan hataların ardındaki en önemli neden ise, işçi sınıfı öncüsünün mücadele tarihinin derslerinden hareketle doğru bir politika güdecek bir Marksist partisinin olmaması idi.

Kutu

Marksistler Komün hakkında ne dedi?

[Komün] esas olarak bir işçi sınıfı hükümeti idi; üreten sınıfın mülkedinen sınıfa karşı mücadelesinin ürünüydü; emeğin ekonomik kurtuluşunun içinde gerçekleştirileceği, nihayet keşfedilmiş politik biçimdi.

Karl Marx, 1870

Son zamanlarda Sosyal Demokrat sığkafalılar Proletarya Diktatörlüğü sözcüklerini duyduklarında yeniden müthiş bir dehşete düşer oldular. Bakın, beyefendiler, bu

diktatörlüğün neye benzediğini merak mı ediyorsunuz? Paris Komünü'ne bakın. İşte Proletarya Diktatörlüğü.

Friedrich Engels, 1891

Komün kendiliğinden ortaya çıkıverdi. Kimse onu örgütlü bir tarzda bilinçli olarak planlamadı. (...) Bütün bunlar ve başka faktörler, bir araya gelerek Paris halkını 18 Mart'ta devrime yöneltti. Bu da iktidarı beklenmedik biçimde Ulusal Muhafız Gücü'nün eline, işçi sınıfının ve onunla saflarını birleştiren küçük burjuvazinin eline verdi.

V. İ. Lenin, 1911

Yani Komün'ün bütün tarihinin üstünden sayfa sayfa geçebiliriz, ama orada tek bir ders bulacağızdır: ihtiyacı duyulan, güçlü bir parti önderliğidir.

Lev Trotskiy, 1921

Paris Komünü'nün yenilgisi üzerine Lenin ve Trotskiy

Öte yandan, bir işçi partisi yoktu; işçi sınıfı uzun bir mücadele okulundan geçmemişti, hazırlıksızdı, hatta görevlerini ve bunları yerine getirmenin yöntemlerini berrak biçimde önüne koyamadı bile. Proletaryanın ciddi bir örgütü yoktu; ne de güçlü sendikalar ve kooperatifler vardı. (Lenin)

İşçi partisi, gerçek bir işçi partisi, parlamenter manevralar amaçlayan bir aygıt değildir; proletaryanın birikmiş ve örgütlenmiş deneyimidir. Ancak kendi geçmişinin bütün tarihine yaslanan, teorik temelde gelişmenin patikalarını öngörebilen, ve bundan eylem için gerekli formülleri çıkarsayabilen partinin yardımıyla ki proletarya kendini her defasında tarihi tekrarlamaktan, tereddütlerinden, kararsızlığından, hatalarından kurtarabilir.

Yani Komün'ün bütün tarihinin üstünden sayfa sayfa geçebiliriz, ama orada tek bir ders bulacağızdır: ihtiyacı duyulan, güçlü bir parti önderliğidir. Fransızlar öteki bütün proletaryalardan daha fazla devrim için fedakârlık göstermiştir. Ama yine bu proletarya ötekilerden çok daha fazla aldatılmıştır. Burjuvazi cumhuriyetçiliğin, radikalizmin, sosyalizmin bütün renkleriyle onun gözlerini kamaştırmaya çalışmıştır ki, onu kapitalizmin ayak bağlarıyla tutsak kılsın. Ajanları, avukatları ve gazetecileri aracılığıyla burjuvazi bir sürü demokratik, parlamenter, özerklikçi formüller ileri sürmüştür; oysa bunlar, proletaryanın ayağına bağlanmış, ileri doğru yürümesini engelleyen prangalardır.” (Trotskiy)

Bu metinler Gerçek gazetesinin Paris Komünü'nün 140. yıldönümü vesilesiyle hazırladığı ve gazetenin Nisan ve Mayıs 2011 sayılarında yayınlanmış olan dosyada yer almıştır.